

TÜRK DÜNYASI PERSPEKTİFİNDEN KAZAKİSTAN OLAYLARI

Yasemin Aydın

Bir bölgenin tanımını yaparken o bölgenin ilk önce coğrafi daha sonra o coğrafyayı oluşturan temel etmenleri (dil, din, ırk) ekonomi, siyasi ve kültürel olarak tanımlamak bölge hakkında doğru analizler yapmak açısından önemlidir. Türk Dünyası da bu coğrafyanın önemli bölgelerinden büyük kısmını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türk dünyasının büyük kısmı olan Türkistan Bölgesini tanımlamakla başlayabiliriz. Türkistan Bölgesi; Doğu'da Kingan Dağları, Batıda Hazar Denizi, Güneyde Himalaya Dağları ve Kuzeyde Sibiry'a kadar uzanan bir bölgedir. Diğer bir deyişle Türkistan Bölgesi, Batı Türkistan olarak adlandırdığımız beş bağımsız ülkeyi (Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Tacikistan) içine alan, Çin'e bağlı özerk bir bölgeyi oluşturan Doğu Türkistan ve Kuzey Afganistan olarak adlandırdığımız Güney Türkistan sınırını ve burada güney sınırı olan Hindikuş Dağlarını kapsamaktadır.

Bölge zengin petrol, doğal gaz, enerji rezervleri, yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip olması nedeniyle önemli konuma sahiptir. Bu da emperyal devletler olan ABD, Çin ve Rusya arasında rekabet oluşturan bir durum haline gelmektedir. SSCB sonrası bölgede etkin olan Rusya ve sınır devlet olarak Çin bölgede etkinliğini sürdürmektedir. Bağımsızlıklarını alan Türk Cumhuriyetleri ile birlikte bölgede Çin zengin kaynakların farkına vararak buradaki devletlerde diplomatik ilişkiler kurmayı hedeflemiştir. Burada da en çok etkisini sürdürdüğü ülke toprak büyüklüğü açısından büyük alan kaplayan, zengin petrol ve maden kaynaklarına sahip olan Kazakistan'dır. Kazakistan'ın bu ülkeler için neden önemli olduğunu açıklamak için önce coğrafi konumunu belirterek açıklamaya

başlasak daha doğru olur. Kazakistan, kuzeyde ve batıda Rusya, doğuda Çin, güneyde Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan ile komşudur. Güneybatısında Hazar Denizi, güneyde ise Aral Gölü'ne kıyısı vardır. Üç büyük güç arasında rekabet haline gelen bölgede ise Kazakistan, Rusya ve Çin arasında tartışmalı ülke olmuştur.

Bölgesel ve küresel boyutta Kazakistan'ın Türk dünyasındaki konumuna bakacak olursak, Çin'in ana etken olduğu ve 65 ülkenin katılımıyla başlattığı "Tek Kuşak, Tek Yol" projesi bölge için büyük öneme sahiptir. Çin bu proje ile Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ı da içine almıştır. Fakat bu ülkeler arasında ise en büyük öneme sahip olan Kazakistan'dır. Çünkü Kazakistan özellikle Batı Kazakistan dediğimiz bölgesi yeraltı kaynakları, petrol rezervleri ve uranyum bakımında oldukça zengin bir yere sahiptir. Bu yüzden de emperyal güçler tarafından gözde bir ülke konumuna gelmiştir. SSCB'den sonra bölgede etkinliğini sürdüren Rusya Federasyonu ise Kazakistan'daki varlığı diğer Türk cumhuriyetlerine göre daha fazladır. Çünkü Kazakistan, sınırı Rusya'ya en uzun sınırdadır ve Rus azınlıkların çoğunlukla yaşadığı bir ülkedir. Çin ise bölgede varlığını Türk devletleri ile diplomatik ilişkiler kurmayı hedefleyen bunu da Şangay İşbirliği Örgütü ile başlayan bir yapıyı ortaya koymuştur. Örgütün kuruluşundan sonra Çin buradaki yayılımını sürdürmek ve bölgede uzun süre nüfuz etmek için 2013 yılında başlattığı "Tek Kuşak Tek Yol" projesi ile devam ettirmiştir.

Kazakistan'ın bir diğer önemi de burada ortaya çıkmıştır. Çünkü projenin ana hattının geçtiği ülkedir. Bu proje 2014 yılında Nursultan Nazarbayev'in "Tek Kuşak Tek Yol" projesi kapsamında kendi stratejisini de ortaya attığı "Nurlu Yol" projesi ile faaliyet göstermeye başlamıştır. Proje Kazakistan'ın; Çin, Avrupa ve Ortadoğu piyasalarını kapsayan küresel bir güç haline gelmiştir. Bölgenin en geniş topraklarına sahip olan Kazakistan, verimli topraklara sahip olması nedeniyle hakimiyetin kimde olacağına ilişkin çatışmaların meydana geldiği bir ülke olmuştur. Avrasya'nın kalbi olarak nitelendirdiğimiz Kazakistan doğu-batı, kuzey-güney geçiş koridorlarının kesiştiği noktada yer almaktadır. Siyasi açıdan birçok öneme sahip olan ülke ekonomik ve kültürel alanlarda da oldukça önemlidir. Hazar'ın doğusunda petrol ve doğal gaz boru hattı ile geçiş güzergahı olarak kullanılmaktadır.

Nazarbayev'in başlattığı "Nurlu Yol" projesi ile de taşımacılık, lojistik, altyapı tesislerinin inşası ve buralara yapılan yatırımlardan dolayı Kazakistan küresel bir boyut kazanmıştır. Bu durum şu anki cumhurbaşkanı Kasım Cömert Tokayev tarafından da devam ettirilmiştir. Kazakistan kültürel olarak da emperyal devletlerin etkisinin fazlaca olduğu bir ülkedir. Rus okullarının

olması, Çin'in ise Konfüçyüs enstitüleri kurarak dil ve kültür alanında eğitim vermeyi amaçlamaktadır. Enstitü sayısı ise diğer Türk ülkelerine oranla Kazakistan'da daha fazladır.(5 tane) Bunların dışında ise meslek kursları ve okullar açmak, radyo, televizyon gibi medya kuruluşları ve gazetelerde aktif bir şekilde çalışmalar yürütmeyi hedeflemiştir. Kazakistan'ın Türk Dünyası açısından önemine, bölgedeki konumuna ve emperyal güçler açısından öneminden bahsettik.

Kazakistan günümüzde de ülke içinde sorunların olduğu bir yer olmuştur. 2020 yılının Mart ayında başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Kovid-19 salgını Kazakistan'ı da oldukça etkileyen bir etmen olmuştur. Ekonomik olarak tüm dünyanın etkilendiği, dünyanın birçok yerinde protestolara neden olan salgın Kazakistan'da da ekonomik olarak halkın sokağa inmesine neden olmuştur. Bunların başında ise mazot fiyatlarına gelen artış sebep gösterilmiştir. Uluslararası ilişkilerde bir kavramı yorumlarken çok boyutlu bir bakış açısı görmek zorundayız. Kazakistan'da Şubat ayının başlarında çıkan bu protestoları birkaç bakış açısı ile değerlendirmek daha doğru olacaktır. Öncelikle yazımın başında da bahsettiğim gibi bu bölgede söz sahibi olmak isteyen üç emperal devletin olduğunu söylemiştik.

Tam da burada Kazakistan'daki olayların altında bu devletlerin mi olduğu algısını hemen gözetmeliyiz. Sınıra en yakın ve etkisinin en fazla olduğu devlet olarak ilk önce Rusya açısından inceleyebiliriz. İlk olarak otoriter bir yönetime sahip olan Kazakistan'da sokağa inme otoriter rejime karşı mı gelmek istiyor sorusunu sorabiliriz. Rusya bağlamında ise bakarsak Türkistan bölgesindeki hakimiyetini yeniden mi kazanmak istiyor? sorusunu aklımıza getirelim. Bunun nedeni ise Kazakistan'da protestoların başladığı Batı Kazakistan'da Mangıstau şehri. Bu şehir Batı Kazakistan'da petrol ve uranyum rezervlerinin olduğu önemli bir şehirdir. Buranın nüfusu ise Rus azınlıkların en fazla bulunduğu şehirdir.

Olayların burada çıkması ve Rusların burada çoğunluk olmasını Rusya'nın Ukrayna/Kırım, Gürcistan/Güney Osetya ve Belarus topraklarında yaptığı işgal gibi Mangustai şehrini de kendi topraklarına mı katmak istiyor şeklinde yorumlanabilir. Çünkü önceki yıllara göre Kazakistan'da nüfus çoğunluğu %72 Kazak Türkü, % 17-19 dilimlik kısımda diğer etnik nüfuslara aittir. Rusya'nın burada "yakın çevre doktrini" uygulamak istediği görebiliriz. Otoriter rejimin getirdiği sorunlar nedeniyle ya da Kazakistan'da Nazarbayev devrinin sonu mu geliyor tartışmaları da çıkan olayların arasında gösterilmektedir. Buna düşünceye sebep olan ise olaylar sırasında Nazarbayev'in hiçbir açıklama yapmaması ve Tokayev'in ise Elbaşı Nazarbayev'in yetkilerini elinden alması bu sorulara cevap niteliği taşımasıdır. Rusya burada sorunu kendi mi çıkardı? Sorusunu şu şekilde de

yorumlamak doğru olacaktır. Kazakistan Nazarbayev döneminde de Tokayev döneminde de Batı ile ilişkiler kuran bir devlet olmuştur. ABD'nin de yeniden Türkistan bölgesine yönelmesi, Tokayev'in Çin ile ilişkiler geliştirmesi üstüne protestolardan sonra ilk ziyaretini Çin'e yapması Rusya'yı kızdırmış olabilir. Çünkü Rusya, Kazakistan'ın ne Batı ile ne de Çin ile ilişki kurması hiç hoş karşılamadı. Çin açısından ise burada iki önemli şey enerji ve topraktır. Çin'in bu bölgeye yayılmasının Rusya gibi askeri araçlarla değil, ülkenin doğal kaynakları üzerine ticari anlaşmalarla yapıp kendine bağımlı hale getirme politikasıyla gerçekleştirdiğini görebiliriz.

Sonuç olarak, Türk Dünyası olarak nitelendirdiğimiz bölge birçok olaylara, olgulara ev sahipliği yapmış bir bölgedir. Kazakistan ise bu bölgede üç büyük güç için oldukça önemli bir ülkedir. Siyasi, ekonomik ve kültürel olarak da etkin ve önemli işlerde liderlik yapmıştır. Gerek coğrafi gerek diğer alanlarda önemli bir konuma sahip olan ülke yaşanan son gelişmelerden sonra hem kendi iç güvenliği ve sorunları açısından hem de ilişkilerde bulunduğu ülkeler açısından belirleyici unsur olacaktır.

KAYNAKÇA

- Duman, Selçuk, "Kazakistan", **KAFKASSAM**, 6 Ocak 2020, (Erişim Tarihi: 13 Şubat 2020)
- Oğuz, Esedullah, " Kazakistan: İki Dev Arasında Yönünü Bulmaya Çalışan Ülke", **KAFKASSAM**, 19 Aralık 2021, (Erişim Tarihi: 13 Şubat 2020)
- Tüysüzöğlü, Göktürk- Kurt, Selim- Özgen, Cenk, "Rusya, Kazakistan üzerinden Orta Asya'ya geri mi dönüyor?", **NO 226 Sohbetleri**, (Erişim Tarihi: 13 Şubat 2022) <https://www.youtube.com/watch?v=r1-Vj9Me-Sag>
- Aydın, Yasemin, "21. Yüzyılda Çin'in Türkistan'daki Faaliyetleri", **Milli Politikalar Enstitüsü**, 15 Eylül 2020.